

Милош Лајиновић

ТИШИНА И ТАМА

– Не хартија и не мастило, не туђе књиге и не сопствено искуство, не речи и не слова, не слике и не поређења, него су тама и тишина оно из чега се прави литература – записао је Александар Генис, рођен у Рјазању, одрастао у Риги, а књижевно формиран, етаблиран и како се то већ каже, књижевно стасао у Америци.

Такав закључак може донети само неко неизлечиво инфициран књижевношћу, а опет ометан начином и условима живота да се њој потпуно посвети.

Тама и тишина су, дакле, избор књижевника.

Истина, нису дубина таме и звук тишине истоветни свима, чак ни дужина трајања при избору тог нераскидивог – као километар и километар пута – једињења није идентична, као што ни Биг Сур, у који се с времена на време повлачио – *љубишљ животиња* – Хенри Милер, идиличан, топао и сув, није ни сличан Бекетовом француском забрану, у који није пуштао никога.

Бекет, за којег Генис каже да је апостол тишине и таме, пронашао је идеално решење за „књижевност која је одузимањем доведена до потпуне инвалидности” – драму. У позоришту речи постају радња, уз ремарке, и тело, уз глумце, и даље: у позоришту се реч враћа из своје књишке вечности у време самерљиво са човеком.

Но, није само Бекетов рецепт једина, како политичари веле, опција. Хемингвеј је тишину и таму, као глину за своја књижевна дела про-

нашао на светлој и веселој Куби. Његов први долазак на острво француским паробродом „Орита” остао је готово незабележен, осим да је боравио у хотелу „Амброс Мундос”, за који је касније изјавио да је то било веома добро место за писање. Склоност ка мрачном и запуштеном хотелу у Хавани из данашње перспективе може се тумачити као намера да га оставе на миру, како би коначно завршио роман *Збогом оружје*. Касније су Ернест и његова друга супруга – Марта Гелхорн, купили у околини Хаване кућу и имање. У тој кући, која је данас музеј, написао је књиге *Имајћи и немајћи*, *За ким звона звоне*, *Преко реке ња у шуму*, *Покрејџни њразник* и друге. Живео је Папа Хемингвеј на егзотичној Куби укупно двадесет и две године, како тврди Маркес, половину свог креативног живота. Одлазак са острва за Хемингвеја, може се рећи, био је фаталан, пошто је веровао да се може писати на сваком месту, уколико нема људи и телефона.

Људи и телефон, све су само не тишина и тама.

Да ли су, међутим, тишина и тама, оличени у самоћи *displaced persons* и данима пуним сивих киша, били подстицај за Милоша Црњанског у Лондону?

Какав би књижевни опус Милоша Црњанског био да се није толико мучио у Енглеској, и био један од оних емиграната за које је сам писао *како брзо сипаре*:

– Нос им оде на једну страну, а уста висе, у горчину. Цео људски живот и није ништа друго него промена на нашем лицу.

Црњански је био у Лондону, као Џојс у Пули, у јесени сивој и кишовитој, у данима гадне зиме, непријатним и кратким, као Ђакомо Казанова у замку Дукс, на крају своје љубавне и списатељске каријере, када је сневао своје дужнике браћу Зановић, из Паштровића и Анамарију – *њрекрасни кийић, којем уметник мора догајћи бој* – као Милан Кундера у Паризу, Салман Ружди, ко зна где...

У Паризу...

Бирајући Париз, као место тишине и таме, бројни латиноамерички писци, трагали су у ствари за изгубљеним завичајем.

– Сви добри Латиноамериканци долазе у Париз да умру – говорила је Куба Венегас, стара, дежмекаста, напацкана играчица румбе са срцоликим гузовима, која је преживљавала певајући меланхолична болера у најгорим избама Пигала.

Сви – и Кортасар, и Фуентес, Маркес, Љоса и Борхес, многи – Париз су сматрали својом, како то наш народ каже, другом кућом.

Кућом у којој владају тишина и тама њиховог избора, који то у ствари није био. Диктатори и тортуре, отмице, лажи, преваре, угушена реч у домовини наметнули су им тај Фуентесов покер у *њоследњем ѓраду*, у хотелу „Пон Роајал” док снег затире гробље Пер Лашез као последњу жртву.

Кратак је живот.
Избор је привид.
Човек је смртан, књига није.
Говор не може да живи у тишини, па је књижевност, тиха и ћутљива.
Отуда...
Канада Албахарија, Америка Пиштала, Француска Данојлића, чак
и, привремена, Норвешка Виде Огњеновић...
И даље...
Краљево Петровића, Самош Маркова, Ниш Ђирића...
То је то. Вектор таме и тишине усмерен је ка унутра. Тај левак,
тврди Генис, води у ништа, јер се другим, уским крајем, спаја са космо-
сом, с безданом, с празнином, са оним што нема имена, ни – што је ва-
жније – мере.
Само тишина и тама придају тексту, ако не целовитост, оно илузи-
ју о завршености.
Зјап и мук су њихови извршитељи.
Спајају слова и звуке са оним од чега потичу.
Тај инцест зове се – уметност.

Да ли смо, ми, тога уопште свесни...